

พาชวีญหรือพานบายศรี

นำเสนอเมื่อ : 9 ก.พ. 2552

พาชวีญหรือพานบายศรี

การสวดหรือการสูตรชวีญ

การผูกแขนหรือข้อมือ

พิธีชวีญ บางทีเรียกว่า **"พิธีบายศรี"** หรือ **"บายศรีชวีญ"**

เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ประเพณีชวีญทำกันแทบทุกโอกาส

ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียกชวีญ ให้มาอยู่กับตัว

พิธีชวีญนี้เป็นได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดี และเป็นการปลอบใจให้เจ้าของชวีญจากคณะญาติมิตรและบุคคลทั่วไป

ผู้ได้ดีมีโชคหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็ยินดีจัดพิธีชวีญให้

ประเพณีชวีญจึงเป็น ประเพณีทำกันอย่างกว้างขวาง

คำว่า"ชวีญ"นั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายกับจิตหรือวิญญาณแฝง อยู่ในตัวคนและสัตว์

ตั้งแต่เกิดมาทุกคนมีชวีญกันทั้งนั้นและในบางแห่งเรามักแปลว่า "กำลังใจ" ก็มีคำว่า

"ชวีญ" ยังมีความหมายอีกว่าเป็นที่รักที่บูชา เช่นเรียกเมียที่รักว่า "เมียชวีญ"

หรือ "จอมชวีญ" เรียกลูกรักหรือลูกแก้วว่า "ลูกชวีญ"

สิ่งของที่ผู้เคารพรักใคร่นับถือกันนำมาฝาก นำมาให้เพื่อเป็นการทะนุ ถนอมน้ำใจกันเราก็เรียกว่า "ของชวีญ"

"ชวีญ" อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ขน หรือผม ที่ขึ้นเวียนเป็นกันหอย พิธีชวีญเป็นพิธีเก่า

แก่ของชาวไทยเราแทบทุกภาค การทำพิธีก็ผิดเพี้ยนกันไปบ้างแต่ก็ยังยึดหลักใหญ่อยู่เหมือนกัน

พิธีสู่วัฏญ์ในบทความนี้ จะกล่าวถึงพิธีของชาวอีสานเป็นส่วนใหญ่ การทำพิธีสู่วัฏญ์เราอาจทำได้ถึง ๒ วิธีพร้อม ๆ กัน คือวิธีทางพุทธศาสนาและวิธีทางพราหมณ์ศาสนา

วิธีทางพุทธศาสนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งบาตรน้ำมนต์ เสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์ พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาถ้ามีศรัทธาพอจะถวายภัตตาหารเช้า หรือเพลพระสงฆ์ด้วยก็ได้

ส่วนพิธีทางพราหมณ์ ก็คือการสู่วัฏญ์ซึ่งจะได้อธิบายให้ละเอียดต่อไป

การทำพิธีสู่วัฏญ์ต้องเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ หลายอย่างดังนี้...

พาขวัญหรือพานบายศรี

คำว่า "บายศรี" นี้จะมาจากภาษาเขมร คือคำว่า บาย + ศรีข้าว (สุก) ที่เป็นมงคลข้าวนี้จะเป็นส่วนประกอบของการจัดพานบายศรี จะขาดไม่ได้ การจัดพาขวัญนี้ ปกติต้องจัดด้วยพานทองเหลืองและมีสัมฤทธิ์ (ชั้นลงหิน) หลาย ๆ ใบ ซ้อนกัน มีใบตอง ดอกไม้สด ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน)

ปัจจุบันเริ่มมีการนำเอากระดาษสีต่างๆ แต่ก็ผิดธรรมเนียมของท้องถิ่นไป

พาขวัญอาจจัดเป็นชั้นๆ จะเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น แล้วแต่ความสามารถ แต่คนเก่าคนแก่ของเมืองอุบล

กล่าวว่าพาขวัญ ๓ ชั้น ๕ ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน ๗ ชั้น และ ๙ ชั้นนิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์

และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ชั้นล่างของพาขวัญจะเป็นพานมีบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้างต้ม ไข่ต้ม ขนม กล้วย อ้อย

เงินฮาง มีด้ามแก้ว ชั้น ๒ , ๓, ๔ จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่ง มักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกรัก ใบเงิน ใบคำ ใบคูณ ใบยอป่า อย่างสวยงาม ส่วนชั้นที่ ๕ จะมีใบศรี และด้ายผูกข้อมือ

เทียนเวียนหัว (ทำด้วยขี้ผึ้ง) ของเจ้าของขวัญ นอกจากพาขวัญแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่นๆ เช่น

ขันนุชา มีพานขนาดกลางสำหรับวางผ้า ๑ ผืน แพร ๑ วา หวี กระจกเงา น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวน ของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ด้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นด้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะพันรอบข้อมือได้
โบราณถือว่า คนธรรมดา วงละ ๓ เส้น ผู้ที่มีศักดิ์ตระกูล ๕ เส้น (อาชญา ๕ ชี้อ่า
๓) เมื่อวงแล้วให้เด็ดหรือดึงให้ขาด เป็นเส้นๆ ห้ามใช้มีดตัดจะใช้มีดตัดได้เฉพาะด้ายที่มัดศพเท่านั้น
ถ้าเป็นพาวัวงานแต่งงาน คนจะเริ่มจัดพาวัวต้อง เป็นคนบริสุทธิ์ (ปลอด) คือเป็นคนดีผิวเดียวเมียเดียว
ถ้าจัดไม่เป็นเพียงมาจับพอเป็นพิธีแล้วให้คนอื่น ๆ จัดต่อ ไปจนเสร็จต้องจัดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง
พาวัวฝ่ายชายจะให้หญิงบริสุทธิ์ (เด็กหญิงยังไม่มีประจำเดือน)

หาบด้วยไม้มัดผ้าทอหูกเพราะถือเคล็ดเอาความสามัคคีรักใคร่ของผ้าและไม้
และการสูตรขวัญต้องสูตรเวลา

ค่าประมาณ ๓ - ๔ ทุ่มหลังรับประทานอาหารค่ำเสร็จถือว่าเป็นเวลาหนูเข่า (ยามหนูเข่า)
พาวัวงานแต่งงาน

จะต้องมีอาหารคาวหวานเป็นส่วน ประกอบอีกด้วย

พาวัวแต่งงานเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสูตรขวัญ คือจะทำพิธีจึงให้ยกไป
ตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าห่มหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญ ข้างๆ พาวัวนอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ
ตั้งกล่าวแล้ว ยังต้องมีแก้วน้ำเย็น แก้วใส่น้ำส้มป่อย (กระถินป่า)
และแก้วเหล้าสำหรับหมอสสูตรขวัญจะได้ดื่ม หรือพ่นหรือจุ่มด้วยดอกไม้สดใส่พาวัวซึ่งเรียกว่า
"ฮุดฟาย"

การสวดหรือการสูตรขวัญ

เจ้าภาพผู้จัดพิธีขวัญจะต้องจัดหาหมอนวดหรือสูตรขวัญซึ่งมักเรียกว่า "พราหมณ์"
หรือ "พ่อพราหมณ์" ไว้ล่วงหน้า

ปกตินี้พ่อพราหมณ์มักจะเป็นผู้ที่ทราบประเพณีขวัญเป็นที่นับถือของ ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น
หมอสสูตรขวัญสมัยก่อนๆ นุ่งห่มธรรมดาเพียงให้มีผ้าขาวหรือให้มีผ้าขาวม้าพาดบ่า
ก็พอปัจจุบันนิยมนุ่งขาวห่มขาว นับว่าเป็นการพัฒนาให้เหมาะสม สมกับสังคมสมัยใหม่

ก่อนลงมือสวด เจ้าภาพต้องเตรียม "ด้ายผูกแขนพราหมณ์" ไว้เป็นด้ายผูกข้อมือธรรมดาเป็นแต่เพียง

มัดธนบัตรเป็นค่านูชาพราหมณ์จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่เจ้าภาพจะเห็นสมควร
และเจ้าภาพจะเป็นคนผูกขอ

มือพรหมณ์ด้วยด้ายผูกแขนพิเศษนี้

พรหมณ์จะจัดให้เจ้าของขวัญนั่งให้หันหน้าไปในทิศทางต่างๆ ตามตำรา
เจ้าของขวัญนั่งลงแล้วยกมือไหว

พรหมณ์เสร็จแล้วใช้มือขวาจับพาวขวัญตั้งจิตอธิฐานขอให้เทวดาบันดาลให้เป็นไปดังหมอขวัญหรือพรหมณ์สูตร
ญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงด้านหลังตั้งจิตอธิฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ
จงเกิดแก่เจ้าของขวัญแล้ว อ้อนวอนเทวดาเป็นภาษาบาลีว่า "สัค เต กา เม จ รูเป" ... จบแล้วว่านโม
๓ จบแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ครั้นจบแล้วจะสวัญอะไรก็เลือกเอาตามต้องการให้เหมาะกับงาน
การสวดต้องให้เสียงชัดเจน สละสลวย ไพเราะฟังแล้วเกิดความดีใจ ศรัทธาอุตสาหะ
ในการทำความดียิ่งขึ้นจึงจะเป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัวถ้าป่วยไข้ ไข้จะหาย ถ้าได้ดีได้เลื่อนยศ
เลื่อนตำแหน่งก็จะรักษาความดีไว้ให้คงทนไม่ฟุ้งเพื่อเหอหิมจนลืมหิมตัวเมื่อสวดเสร็จ จะว่า "

ฯลฯ

สัพพพุทธานุภาเวน สัพพธัมมานุภาเวน สัพพสังฆานุภาเวนสัพพโสตถิ ภาวันตุ เต ยถา สัพพี ภาวตุ สัพ "

การเข้านั่งล้อมพาวขวัญถ้าเป็นการแต่งงานคู่บ่าวสาวพร้อมด้วยเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะเข้าร่วมพิธีด้วย
จะจัดให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งชิดกันเวลาจับพาวขวัญให้แขนเจ้าบ่าวทับแขนเจ้าสาวเพื่อน ๆ เจ้าบ่าวจะ
พยายามเบียดให้เจ้าสาวนั่งชิดกับเจ้าบ่าวให้มาก ๆ จะมีการแกลังเจ้าบ่าวต่าง ๆ นานาเป็นที่สนุกสนาน
การมาร่วมพิธีสวัญนี้คนโบราณได้เล่าว่าเมื่อครั้ง ๗๐ ปีก่อนบ้านเมืองอุบลฯ

อุดมสมบูรณ์ไปด้วยการเลี้ยงไหมของขวัญผู้มาร่วมพิธีขวัญจึงเป็นไหมเส้นเป็นใจนับว่าเป็นของขวัญที่พอ

เหมาะพอควรและไม่เคยมีการนำเอาเงินมาเป็นของขวัญใหม่ที่เจ้าของขวัญรับไว้ก็จะนำไปทอเป็นผ้าได้ภายหลัง

การเชิญขวัญ ก่อนสูตรขวัญถ้ามีเวลาพอก็ให้ว่าคำเชิญขวัญเสียก่อนทุกครั้งการเชิญขวัญเป็นพิธีที่ดีอย่าง
หนึ่งคือเราขอความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เทวดา อินทร์ พรหม
ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาประสิทธิ์ประสาทพรให้จะได้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์เพราะผู้สวดและผู้ฟังไม่ใช่คนมีอิทธิฤทธิ์
เมื่อ เราขอท่านท่านก็คงเมตตาประทานให้ตามคำขอ

คำเชิญขวัญ คำเชิญขวัญนั้นมีหลายสำนวนไม่มีแบบตายตัว ต่างหมอต่างสรรหาสำนวนที่เห็นว่า

เหมาะกับเหตุการณ์เช่น คำเชิญขวัญสำหรับบุคคลธรรมดา ก็อีกสำนวนหนึ่ง
สำหรับเชื้อพระวงศ์ก็อีกสำนวน

หนึ่งเป็นต้น

การผูกแขนหรือข้อมือ

เมื่อพราหมณ์สูตรขวัญจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใส่มือเจ้าของขวัญมือซ้ายหรือมือขวา ก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ก่อนปกติจะผูกข้อมือซ้ายเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญ เป็นแขนที่อ่อนแอใช้งาน

หนักไม่ได้ เป็นแขนที่น่ารักทะนุถนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยื่นมือขวาออกไปพุง (โถม) แขนของเจ้าของ

ขวัญที่พราหมณ์กำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ถ้ายู่ห่างก็ยื่นมือจับแขนหรือแตะตัวกันต่อๆ มาเป็นเส้นสายเหมือน

เชือกสอดแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจเป็นอย่างดี

แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญมีความ

ม สุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญประนมมือไหว้ผู้ให้พร เป็นการรับเอาพร

เมื่อพราหมณ์ผูก เสร็จแล้ว ต่อไปก็เป็นโอกาสของญาติมิตรต่างๆไปจะเข้ามาผูกข้อมือให้กับเจ้าของขวัญ

ด้ายผูกแขน (ด้ายผูกข้อมือ) ถือเป็นของดี ของศักดิ์สิทธิ์ควร รักษา ไว้อย่าฟุ้งดิงทิ้ง ให้ล่วง ๓

วันเสียก่อนจึงดึงออกเวลาทิ้งอย่าทิ้ง ลงที่สกปรก เพราะด้ายผูกแขนเป็นของขาวของบริสุทธิ์

เป็นจุดรวมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลาย ดวงจึงควรรักษาไว้ให้ดี

ผู้เฒ่าผู้แก่เคยเล่าให้ฟังว่าด้ายผูกแขนที่เก็บรักษา ไว้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ป้องกันอันตรายได้เช่น

มีโจรมาปล้น อธิษฐานขอให้จิต ทุกดวงช่วยก็ปลอดภัยจากอันตรายได้และเป็นเสน่ห์ดึงดูดจิต ใจให้คนรัก-
ใครชอบ

พอได้

การผูกแขน (ผูกข้อมือ) การผูกแขนที่จะอำนวยประโยชน์สุขให้แก่เจ้าของ ขวัญควรประกอบ

ด้วยองค์ ๔ คือ :-

- ผู้ผูก หรือพราหมณ์
- ผู้รับผูก หรือเจ้าของขวัญ
- ผู้เกี่ยวข้อ คือญาติมิตร

- คำกล่าวขณะที่ผูก

คำกล่าวขณะที่ผูกเป็นคำเรียกร่องเชษฐาวิชญ์ซึ่งเป็นคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ เรียบร้อยมีความหมาย
ไปในทางที่ดีงาม

โอกาสจัดพิธีสู่ขวัญ มีหลายโอกาสเช่น การวะพระพุทธรูป บายศรีพระสงฆ์ สู่ขวัญแม่ออกกรรม
(คลอดบุตรออกไป)

สู่ขวัญเด็กน้อย สู่ขวัญเหื่อน สู่ขวัญคนธรรมดา สู่ขวัญแต่งงาน สู่ขวัญหลง สู่ขวัญเกวียน
สู่ขวัญขึ้นเล่า (ยุง) สู่ขวัญน้อยก่อนแต่งงาน สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญวัวขวิดควาย

จะเห็นได้ว่าพิธีสู่ขวัญนี้เป็นประเภท "ชนบประเพณี"

คือประเพณีชาวอีสานได้เคยตั้งหรือร่างเป็นระเบียบแบบ

แผนขึ้นไว้เป็นธรรมดาของประเพณีที่อาจมีส่วนปลุกย่อย แผลก

แตกต่างกันออกไปบ้างในลักษณะของการพัฒนาเป็นลักษณะของความเจริญให้เหมาะสมกับกาลสมัยแต่ส่วนสำคัญ

อันเป็นมูลฐานของประเพณีนี้ก็ยังคงอยู่และเป็นหน้าที่ของพวกเรารุ่นต่อไปจะเป็นผู้รับช่วงระวังรักษาไว้ให้มร

ดก อันสำคัญนี้ยังยืสืบไป เพื่อแสดงความเก่าแก่ของชาติบ้านเมืองเรา...ฯ

หนังสืออ้างอิง : ปริญาณ ภิกขุ ประเพณีโบราณไทยอีสาน อุบลราชธานี โรงพิมพ์ศิริธรรม. ๒๕๑๖